

Zijn er in onze eigen cultuur of elders aanknopingspunten te vinden voor het begrijpen van de oorzaken van de huidige cultuur- en natuurrisis, die leidt tot de vernietiging van de natuur en daarmee ook van de mens zelf? Aanknopingspunten ook voor een 'nieuwe' ethiek, gericht op onze houding jegens de aarde en de wezens die er op leven? Kan en moet de geestelijke wereld een (universeel) kader bieden voor het menselijk gedrag in wetenschap, techniek, stedenbouw, natuurbehoud en natuurbeheer, natuurrijke tuinen, in onze omgang met de medewezens en de aarde? Staat daarbij de mens centraal of gaat het om de gezamenlijke wezens die de aarde bevolken? Deze thema's dienen zich aan in de serie verkennende gesprekken met de natuurfilosoof, dichter en hoogleraar geobotanie Prof. Dr. Victor Westhoff. Zijn boeddhistische levensvisie geeft een bijzondere dimensie aan deze verkenningen.

Gesprekken met Prof. Dr. Victor Westhoff

Deel 2: Is er een weg, waarlangs wij de verbondenheid met de aarde opnieuw kunnen leren beleven?

Ben J. Veld

Olmelinde dommelwind
donzeluwe wilgekind
bindewinde halmerinde
cantilene lange talm
loom beminde
nagalm

Victor Westhoff

- Godsdiensten en nationalisme hebben veel verdeeldheid gebracht tussen mensen. Is van die kant nog eensgezindheid mogelijk om de grote problemen in de wereld, de natuurrisis op te lossen?

In welke richting(en) zijn nog oplossingen, een "nieuwe" ethiek te zoeken? Kan er nog wel iets van een universeel beginsel ontstaan of moeten we zeggen: beperk het kindertal en zoek de oplossingen bij jezelf? Een nieuwe levensleer? Niet de wereld veranderen maar jezelf. Een leer die ook geschikt is voor de Derde Wereld, de ongeletterden die nu van het materialisme heil verwachten?

'De schrikbarende bevolkingstoename in de negentiende en twintigste eeuw en de daarmee hand in hand gaande technocratie en rationalisatie hebben het evenwicht tussen natuur en mens, tussen natuurlandschap en cultuurlandschap verbroken. Ik vind dat het boeddhisme daaromtrent het juiste inzicht biedt, anders zou ik geen boeddhist zijn. Maar ik zal nooit beweren dat je

het de mensen kunt opleggen. Je moet mensen nooit een wereldbeschouwing opleggen. Daar is de Sovjetunie aan te gronde gegaan. Het met geweld opleggen zal nooit een andere levenshouding brengen. Het boeddhisme is wel een oplossing, maar de mensen zullen het zelf moeten ervaren. Als je dus vraagt of er een concrete oplossing bestaat waarmee je de wereld kunt redden, dan zeg ik: nee die is er zeker niet. Zolang het materialisme, de hebzucht, overheerst is dat zo. In de kerken bestaat dat besef nú wel. De kerk heeft eeuwenlang de aarde niet zien zitten en verkondigd dat het heil in het hierna maals lag. Natuurbehoud was ketterij. Het gevolg was een totale vervreemding van de Natuur. Maar de kerk ziet dat tegenwoordig in. Het is begonnen met een actie van franciscaners die bij de herdenking van de 800ste geboortedag van Franciscus op 4 oktober 1982 het "Handvest van Gubbio" hebben opgesteld. Dat heeft in Nederland, in tegenstelling tot België, nauwelijks enige aandacht gekregen.

Daarin wordt de eerbied voor de Natuur en de broederschap tussen alle schepselen verkondigd in de zin van Franciscus. Dat heeft veel weerklank

Franciscus van Assisi. Deel van wandschildering in de kerk van Franciscus te Assisi. Naar Dr. Walter Nigg, 1958.

gevonden binnen de Kerk. Het is zelfs zover gekomen dat de Paus Franciscus heeft uitgeroepen tot de patroonheilige van de natuurbeschermers! In 1986 kwamen in Assisi, de stad van Franciscus, alle geloofsrichtingen van de wereld bij elkaar, waar ieder, op eigen wijze, uiting gaf aan zijn bekommernis om de Natuur. Er waren Indiaanse sjamanen, boeddhisten, hindoes, protestanten, katholieken, islamieten, joden werkelijk bijeen en de Paus was erbij. Een ongehoord verschijnsel in de wereld!

Dus er is wereldwijd, binnen alle geloofsrichtingen, wel besef, maar of dat nog wat betekent tegenover de macht van het kapitaal, de macht van de hebzucht, de macht van de politiek?'

- *De geestelijke wereld kan dus wel een kader bieden om pragmatisch aan het werk te gaan. Het is wel een probleem dat de meeste mensen in het stedelijk gebied wonen. Hoe kunnen die de verbondenheid met de aarde opnieuw beleven? Alleen door zich in te schrijven voor een vliegreis naar de Canarische Eilanden?*

'Dat moet niet nodig zijn. Je moet het de mensen in hun eigen woonomgeving kunnen bieden. Nu moet ik zeggen dat de Nederlandse steden wel natuur binnen hun grenzen hebben in de vorm van parken, al is over het algemeen de kwaliteit van die natuur wel mager. Zo heeft Den Haag bijvoorbeeld de Scheveningse Bosjes, de Bosjes van Poot, het Malieveld, het Haagse Bos. In de meeste steden is er wel iets dergelijks. We zijn dus nog lang niet in de verschrikkelijke toestand van grote steden als Calcutta, Caïro, Bombay, Tokyo, Mexico-City. Afschuwelijke opeenhopen van miljoenen mensen, zonder een sprankje natuur. Sidney is een voorbeeld van een goede stad waarbij natuur in overvloed is; de stad is omringd door nationale parken. Je moet de mensen de mogelijkheden bieden maar je moet ze er ook bewust van maken. Je kunt dat in sterke mate bevorderen door wat Thijsse instructieve plantsoenen noemde en wat we heemtuinen zijn gaan noemen. Het gaat erom dat kinderen in de tuin, de straat, het park of plantsoen met levende wezens in aanraking kunnen komen en met meer dan alleen het saaie, traditio-

nele groen. Want hoe meer diversiteit in de flora, hoe meer diversiteit er ook in het dierenleven is. Een tuin met een vijver, een wild grasland, een bosje, een heg en een boomgaard biedt al een enorme rijkdom aan levensmogelijkheden voor bijvoorbeeld insecten en vogels. Bovendien geef je mensen, kinderen, de mogelijkheid dat geregeld te zien. De ontwikkeling van het leven in de loop van het jaar meemaken is heel belangrijk voor het gevoel van vereenzelving met de Natuur. Dat je planten op ziet komen, zich ziet ontwikkelen, dat je de bladeren aan de boom ziet komen, dat je hoort hóe de vogels zingen en daarna druk zijn met het voeren van hun jongen. Dat je meemaakt hoe bloei en verwelking hand in hand gaan en elkaar opvolgen, dus dat je echt meeleeft met de natuur. Dat kun je alleen als dat leven er ook is en zich kan ontplooiën. Daarom moet de natuur in de onmiddellijke omgeving van de mensen aanwezig zijn, waar ze wonen en waar ze werken of naar school gaan. Dat kan wel degelijk, er bestaan her en der goed functionerende voorbeelden van!'

- *Het is ook mijn vaste overtuiging dat dit natuur - je - buur - denken een wezenlijke rol kan spelen bij het "bouwen van een (geestelijke) Ark om aan de aanstaande zondvloed te ontkomen" (Hillenius, 1970). Moeten we daarbij doorgaan met ons te fixeren op 'de deskundigen' of moeten we hun rol relativeren?*

'De vraag is verkeerdt. Natuurlijk heb je deskundigen nodig om problemen op te lossen. Waar het om gaat: wat is de mentaliteit van de deskundigen? Wat beogen ze, wat is hún doel? Als hun doel alleen maar is de productie te verhogen en de nadelige invloeden van de technologie zoveel mogelijk tegen te gaan, dan zijn ze voor het natuurbehoud niet zinvol bezig. Wetenschap helpt alleen als die door liefde en inzicht gedragen wordt, anders werkt kennis veeleer nadelig. Liefdeloos is de wetenschap die smart vemeerdert (Prediker). De geestelijke ark die je bedoelt komt er niet, maar dat is niet het punt waar het om gaat. Het gaat om wat Martin Luther zei: "Als morgen de wereld vergaat zal ik vandaag m'n boomplanten". Daar gaat het om! Of met

Willem van Oranje: "Men behoeft niet te hopen om te ondernemen, noch te slagen om te volharden". We doen het gewoon omdat het moet! Als je gaat neerzitten bij de pakken ben je geen mens meer. Maar ik heb persoonlijk geen enkele hoop. Je moet werken, omdat het je verantwoordelijkheid is dat te doen. En daarbij heeft ieder op eigen wijze een eigen taak in de wereld. Mijn taak is o.a. onderzoeken en ontdekken, studeren en dan aan bevindingen uiting geven in de vorm van publicaties, boeken, adviezen, lezingen, gedichten en natuurlijk in deze gesprekken!'

- *Ik maak me grote zorgen over het zogenaamde inbreiden van steden, het Concept van de Compacte Stad. Want daarmee verdwijnen de laatste groenknippen én het vertrouwen dat er in de stad nog best te leven valt, onder het perspectief van de criminogene huizenzee. Tegelijk maak ik me zorgen over het dichtbouwen van het zogenaamde groene hart en de aanleg van hogesnelheidslijnen. Wie gaan uitmaken wat de functies van de laatste restjes natuur moeten zijn? Of wordt Natuurmonumenten een soort Plantsoenendienst voor het beheren van parken. Wordt alle natuur dan recreatiegebied?*

'Dat laatste wil ik niet onderschrijven. Het is inderdaad funest, dat compactmaken van steden. Een goede stad heeft longen in de vorm van parken. Een vrij goed voorbeeld is Londen: een enorme stad maar wel met redelijk grote parken. Het dichtbouwen is een misdaad. Jegens de mensen die er wonen en vooral jegens de kinderen. Schandelijk dat men zoiets propageert. Je kunt zeggen dat er bij overbevolking niets anders op zit. Onzin. Er is een enorme overproductie aan voedsel in ons land. Veel te veel melk, veel te veel vlees. Dring dat terug en breidt de stad uit. Naar buiten toe. Als er woningen moeten worden gebouwd, dan moet je dat daar doen. En dan geen hoogbouw, zodat kinderen nooit meer natuur zien en gaan denken dat aardbeien aan de boom groeien. De nieuwere steden in Amerika zijn een goed voorbeeld. Niet in het algemeen, maar wat dit betreft wel. Die zijn altijd wijd gebouwd. Zo moet het ook zijn!'

- *Veel ambtenaren en in hun kielzog politici lijken te denken: direct om de stad, daar begint de hoogwaardige natuur. Dat is zelden het geval.*

'Een scherpe scheiding tussen stad en natuur valt niet meer te trekken. Dat was vroeger wel zo, in de Middeleeuwen, toen er muren en poorten waren. Ik ken nog één plaats in Nederland waar direct buiten de stad een scherpe grens is. Dat is Den Bosch. Het Bossche Broek aan de zuidkant van de stad is scherp afgegrensd. Verder nergens. De stad loopt langzaam uit naar buiten toe. Amerikanen hebben wel eens gezegd: "Praten jullie nog over natuur? Alles in Nederland is stad, de Randstad." Als ik van Nijmegen naar Groesbeek rijd is daar voor mij min of meer natuur. Een Amerikaan zal zeggen: "Welnee, dat is een open ruimte in de stad." In een stad horen er zulke open ruimten te zijn.'

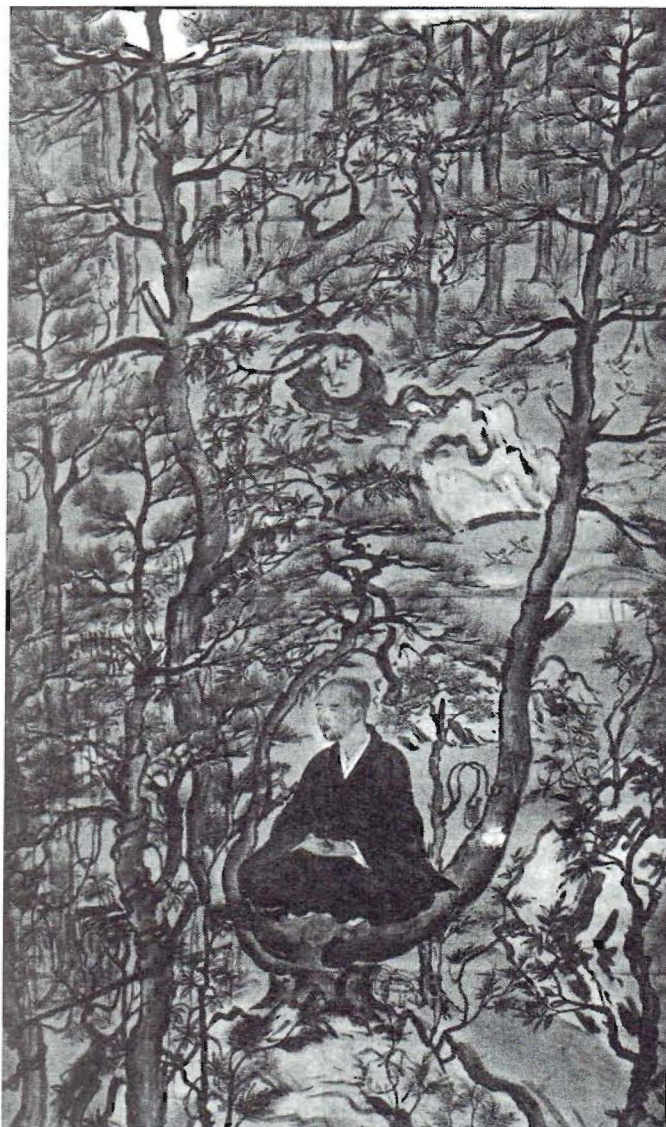
- *Houden we de natuur over die we verdienen?*

'We zijn op weg naar een wereld zonder natuur. Als we te mensgericht blijven denken, ook binnen de milieubeweging en de natuur er niet meer toe doet, dan krijgen we inderdaad de natuur die we verdienen: een landschap vol met brandnetels, bospest, Engels raaigras, Italiaanse populieren. Het gaat niet alleen om het milieu van de mens, het gaat om de kwaliteit van de héle Natuur!'

- *Kan de boeddhistische leer de grondslag vormen voor theorie en praktijk van natuurbehoud en natuurbeheer?*

'Het antwoord is zowel ja als nee. De Dhamma, dus de boeddhistische leer is heel uitdrukkelijk gericht op de eenheid van alle levende wezens en de opdracht is om die levende wezens te behouden, te beschermen en zo min

mogelijk te doden. Je kunt niet zeggen helemaal niet, want de mens kan niet leven zonder levende wezens te doden, we moeten eten. Het boeddhisme kent geen verboden. De tien geboden van de christenen zijn in feite verboden. Het boeddhisme is positief, niet negatief, verbiedt niets. De praktische leer van de Dhamma, het Achtvoudige Pad, omvat de juiste meditatie, het juiste

Temidden van het woud zit een Japanse monnik als in een vogelnest te mediteren in een boom.
Voor Victor Westhoff geeft deze afbeelding goed de vereenzelviging van mens en Natuur weer.
Naar: The world of Buddhism, 1984.

handelen, het juiste spreken, het juiste denken, de juiste wijze van levensonderhoud. Deze schreden zijn positief gericht, en wat er onder verstaan wordt kan je pas begrijpen door de leer te beleven. Eigenlijk begrijpt ieder mens het vanzelf, want de ethiek is universeel. Ieder weet wel dat het verkeerd is

om te doden. Dat heeft dus ook betrekking op niet-mensen, op planten en dieren. Nu is het zo dat de leer geen verschil maakt tussen wezens. De mens is hiërarchisch hoger in die zin, dat als je moet kiezen tussen een kind en een konijn overrijden, je het konijn overrijdt en niet het kind. Maar dat wil niet zeggen, dat je dieren moet doden als het niet onvermijdelijk is. Een muis of

een mus is even belangrijk als een zeldzame plant of dier. Natuurbehoud streeft naar het instandhouden van alle soorten op aarde door het behoud van de ecosystemen waarin ze leven. In de praktijk krijgen de zeldzame soorten meer aandacht dan de gewone. We hoeven ons niet extra in te spannen om mussen en muizen te behouden, want die komen algemeen voor. IJsvogels behoeven wel onze extra inspanning. Haviken, reuzenpanda's, neushoorns, olifanten, leeuwen en tijgers ook. In de Dhamma wordt zo'n verschil echter niet gemaakt. Je moet dat zien in de tijd dat de leer ontstond, in de zesde eeuw voor Christus. Toen was de Natuur helemaal niet bedreigd. Integendeel, de Natuur bedreigde de mens. Dus was er voor de Boeddha geen reden om leeuwen en tijgers belangrijker te vinden dan muizen en mussen. Ook niet minder belangrijk. Pas veel later ontstond de noodzaak tot natuurbehoud in de zin van het beschermen van bedreigde soorten. In de Dhamma ligt wel degelijk een kern van de praktijk van het natuurbeheer.'

- *Hoe kunnen we Ahimsa (non-violence, geen schade toebrengen, het diepgaand respecteren van alle levende wezens) in de praktijk brengen? Geldt het voor alle levende wezens? Moeten we een actiegroep oprichten voor het beschermen van de bedreigde lintworm?*

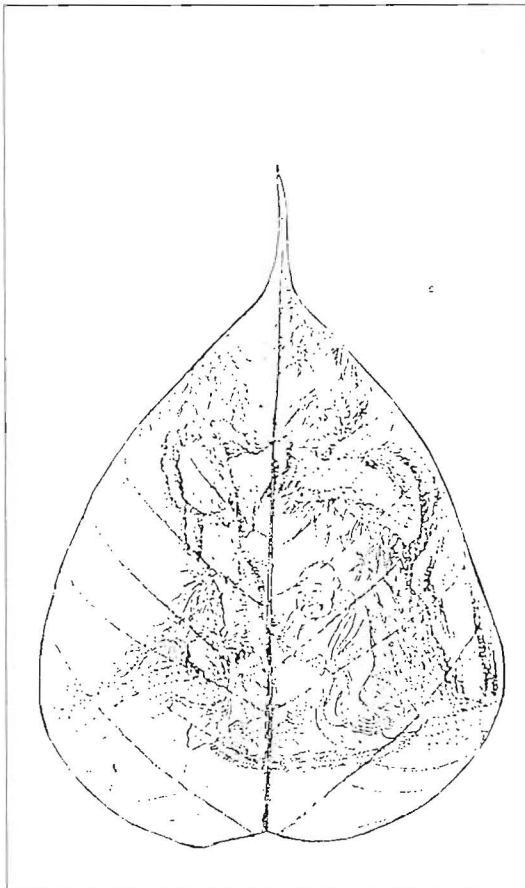
'Ahimsa is een woord uit de Vedanta, uit het hindoeïsme, dus ouder dan het boeddhisme. De Boeddha heeft het begrip en de praktijk ervan gewoon overgenomen.

De vraag hoe je ermee kunt leven is door Paramhansa (Swami) Yogananda uitstekend beantwoord in zijn autobiografie.

Westhoff leest een fragment voor: "De leerrijke muskieten dienden nog voor een andere vroege les in de Ashram. Het was het zachte uur van de schemering. Mijn goeroe was bezig met zijn weergaloze uitleg der oude teksten. Aan zijn voeten zat ik in volmaakte vrede. Een onbesuisde muskiet verstoorde de idylle en dong naar mijn opmerkzaamheid. Toen hij zijn giftige naald in mijn dij stak hief ik onwillekeurig dreigend mijn hand op. Maar de dreigende terechtstelling werd opgeschort. Toevallig herinnerde ik mij een yoga-aforisme, dat van Ahimsa, geen schade toebrengen. "Waarom maakte je het karwei niet af?" "Meester, prijst u het vernietigen van leven aan?" "Dat niet, maar de doodslag was in je geest al geschied." "Ik begrijp dat niet." "De bedoeling was het wegnemen van de begeerte tot doden." Voor de Meester was mijn gedachtengang een open boek. "Deze wereld is slecht geschikt voor een letterlijke toepassing van Ahimsa. De mens kan worden gedwongen schadelijke dieren te doden. Hij moet bij een dergelijke noodzaak geen toorn of wrok voelen. Alle levensvormen hebben gelijk recht op leven. Allen kunnen tot dat begrip komen door de innerlijke drang tot vernietigen te onderdrukken."

- Hebt u voor het Boeddhisme gekozen vanwege de filosofische levensvisie, de levenshouding, of hebt u toevlucht genomen tot de leer van de Boeddha, dus om het religieuze pad van de Boeddha te volgen?

De formulering waarmee iemand zichzelf boeddhist verklaart luidt inderdaad: Ik neem mijn toevlucht tot de Boeddha, ik neem mijn toevlucht tot de Leer, ik neem mijn toevlucht tot de Orde. En dan in het Pali. Daarmee zijn wij officieel als boeddhist te beschou-

De Maitraya buddha. Miniaturschildering op een blad *Ficus religiosa*. Uit: meditationsymbols in eastern and western mysticism, door Manly P. Hall. Copyright Philosophical Research Society, Los Angeles.

wen. Maar zo is het bij mij niet begonnen. Ik ontdekte dat ik van nature een boeddhist ben. Hoe dat ging heb ik de vorige keer al verteld.'

- Kun je zeggen dat Sint Franciscus van Assisi vanwege zijn natuurmystieke houding een westers boeddhist was?

'Ja, in dat opzicht wel. Dat wist hij natuurlijk zelf niet. Hij had nooit van de Boeddha gehoord. Er is werkelijk een overeenkomst. In zijn natuurmystiek beschouwde hij alle wezens als broeders, de wind, de zon, de mineralen, de dieren en de planten. Hij sprak met broeder wolf. Dat was onchristelijk en kettters. De middeleeuwse westerling was niet gericht op de wereld maar op God. Hij schuwt de onafzienbare en angstwekkende realiteit van de ogenschijnlijk ordeloze natuur rondom. De Natuur was in die tijd voor de kerk niets, die was er om onderworpen te worden, daar kon je niet mee één zijn, dat was verachtelijk, Franciscus week dus radicaal af van de tijdgeest. Maar

doordat Franciscus steeds weer trouw aan de kerk beleed belandde hij niet op de brandstapel.'

- De Dalai Lama (1986): "De vernietiging van natuur en natuurlijke rijkdommen ontstaan uit onwetendheid, hebzucht en gebrek aan respect voor het leven op aarde". Uit onwetendheid, in Nederland?

'Hij bedoelt: onwetendheid over wat eigenlijk onze plaats in de wereld is. Onwetendheid inzake de ware werkelijkheid. Men weet niet wat men eigenlijk doet met die Natuur, wat men zichzelf aandoet. Er is niet alleen maar hebzucht, er is ook gewoon gebrek aan kennis, échte kennis. Je kunt het ook zo formuleren: de mens heeft de rede gekregen, zodat hij met kennis, redelijk kan handelen. Maar met de rede is ook de onredelijkheid gekomen, zodat de mens in de verste verte niet overziet wat de gevolgen zijn van zijn daden. Dat is onwetendheid. Vandaag nog: enorme overstromingen in Italië, vele doden. Wat is de échte kennis?'

- Wat zouden volgens U in onze tijd de grondslagen voor een ecologische ethiek moeten zijn en waar moet die vandaan komen?

'Het spreekt vanzelf dat er geen aanleiding is om te verwachten of zelfs maar wenselijk te achten, dat westerlingen op grote schaal boeddhist zullen worden. Wel is er, vooral bij westerse jongeren een groeiend besef van de ontoereikendheid van onze westerse levenshouding en, vanuit dit onbehagen, een openstaan voor een andere levensinstelling. Een alle wezens omvattende liefde, mededogen, bewustheid van handelen en beweegredenen, bezonnenheid, resignatie, besef van vergankelijkheid. Ja, toch eigenlijk de boeddhistische levenshouding, al heeft het die naam niet' □

Ben J. Veld is o.a. mede-initiatiefnemer van de Werkgroep Ecologische Tuinen Arnhem. Hij geeft ook regelmatig lezingen en advies op het gebied van de stedelijke ecologie.

Zijn adres: Parkstraat 72, 6828 JL Arnhem. Tel: 085-450786.
